

**ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՍԼԱՄԻ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇԻ
ՊՈՍՏՄՈԴԵՐՆԻՍՏԱԿԱՆ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄԸ ՕՐՀԱՆ
ՓԱՄՈՒՔԻ «ՁՅՈՒՆ» ՎԵՊՈՒՄ**

***Բանայի բառեր՝ պոստմոդեռնիզմ, քաղաքական իսլամ,
գլխաշոր, Կարս, քառփիկ պատկերներ:***

Օրհան Փամուքի 2002 թ. հրատարակված «Ձյուն» վեպը, հենց հեղինակի բնորոշմամբ ունի քաղաքական ուղղվածություն, սակայն Փամուքը նկատում է, որ քաղաքական վեպը վաղուց արդեն հնացած է, ուստի ինքը ստիպված է եղել գրել «նոր, էքսպերիմենտալ, պոստմոդեռնիստական վեպ»¹: «Ձյուն» վեպը, որը ըստ Փամուքի. «Իմ առաջին և վերջին քաղաքական վեպն է» 2004 թ. New York Times Book Review-ի կողմից ճանաչվել է այդ տարվա լավագույն 10 գրքերից մեկը²:

Գրքի հիմքում ընկած է քաղաքական իսլամի խորհրդանիշի վերածված կանացի իսլամական գլխաշորի³ հարցը և մասնավորապես՝ Թուրքիայի ուսումնական հաստատություններում դրա կրելու վերաբերյալ արգելքը: Սակայն մեր կարծիքով դա ընդամենը ֆոն է և այն էլ ոչ գերակա. վեպում հիմնական մոտիվը փնտրտուքն է՝ սիրո թեմայի, ինքնության ճգնաժամի համապատկերում:

Վեպի հերոսը՝ բանաստեղծ Քերիմ Ալաքուշոդլուն, ով իր անձնանվան սկզբնատառերով իրեն անվանում է Քա, քաղաքական այլախոհի կարգավիճակում փախել և երկար տարի-

---

¹ Орхан Памук: «Я очень скромный человек...» [http:// gazeta. zn.ua/ CULTURE/ orhan_pamuk_ya_ochen_skromnyy_chelovek.html](http://gazeta.zn.ua/CULTURE/orhan_pamuk_ya_ochen_skromnyy_chelovek.html), 25, 06, 2004

² Orhan Pamuk's Biography, <http://www.orhanpamuk.net/page.aspx?id=7>

³ Սյա մասին ավելի մանրամասն տե՛ս, Տեր-Մաթևոսյան Վ., Իսլամը Թուրքիայի հասարակական-քաղաքական կյանքում (1970-2001 թթ.), Երևան, 2008, էջ 178-187:

ներ ապրել է Գերմանիայում: Նա ամուսնացած չէ և Գերմանիայում զբաղվում է ոչ ակտիվ գրական գործունեությամբ, իսկ 12 տարի անց Թուրքիա վերադառնալու պատճառը մոր մահն էր: Քան Ստամբուլում այցելում է «Ջումհուրիյեթ» թերթի խմբագրություն, հանդիպում իր երիտասարդության ընկեր Թամերին, ով նրան խորհուրդ է տալիս, թե եթե ուզում է տեսնել իրական Թուրքիան, ապա լավ կանի գնա Կարս մանավանդ որ այնտեղ տեղական ինքակառավարման մարմինների ընտրություններ են և, բացի այդ, երիտասարդ աղջիկները համակվել են ինքնասպանություն գործելու մոլուցքով, ինչի պատճառը գլխաշոր կրելու արգելքն է:

Պոստմոդեռնիստական փնտրտուքի ուղղակի և այլաբանական կողմերը հեղինակը նկարագրում է գլխավոր հերոսի կերպարի միջոցով: Այսպես, եթե իրականում նշվում էր, թե Քան եկել էր Կարս ինքնասպան լինող աղջիկների խնդիրն ուսումնասիրելու, նրանց ընտանիքների համար, ապա այլաբանորեն նշվում է, որ հերոսը եկել էր. «փնտրելու իր մանկությունը և պարզությունը», որը արդեն կորել էր Ստամբուլում⁴: Ոչ իրականի տիրույթում կարող ենք դիտարկել նաև այն, որ Քան Կարսում հանդիպելով իր համակուրսեցի Իփեքին, ով ամուսնալուծվել էր, հասկանում է, որ գնացել է այդ քաղաք Իփեքի հետ ամուսնանալու համար: Հերոսը նման գիտակցման է գալիս մտքերի հոսքի համապատկերում և ահա այդ հանկարծակի եկած մոտիվն էլ շատ հաճախ պայմանավորում են վեպի դեպքերի ընթացքն ու հերոսի քայլերը:

«Չյուն» վեպի առանձնահատկություններից կարող ենք համարել այն, որ գրքում բազմաթիվ են Կարսի հայկական և ռուսական պատկանելության և նախկին ներկայության մասին խորը և հպանցիկ նկարագրություններն ու ակնարկները: Մասնավորապես՝ անընդհատ շրջելով քաղաքում հերոսը տեսնում է. «հին և ավերված ռուսական շենքերը» և «գեղեցիկ

---

⁴ Pamuk O., Kar, İstanbul, 2004, 6. Baskı, s. 23.

ու թախծոտ» հայկական տներ, որտեղ «80 տարի է մարդ չի ապրում»⁵. կարծում ենք այս ձևակերպումը որոշակի ակնարկ և ենթատեքստ է պարունակում:

Փամուքը նկարագրում է նաև Թուրքիայի Հանրապետության առաջին տասնամյակներում Կարսի վիճակը, որը աշխարհիկության շատ տարրեր է իր մեջ ունեցել, որտեղ աղջիկները հանգիստ կրել են բաց հագուստներ և շրջել հեծանիվներով, կազմակերպվել են սահքի մրցույթներ, այնտեղ են եկել թատերախմբեր մեծ քաղաքներից և անգամ բեմադրել «Էդիպ արքան» և այլն⁶: Բնականաբար՝ այս նկարագրություններն արվում են որպեսզի հակադրեն այնուհետ ստեղծված վիճակի հետ, երբ արդեն Կարսի փողոցներում կարելի է տեսնել միայն գլխաշորով կանանց և աղջիկներին, երբ նախկին զարգացվածության միտումներն իրենց տեղը զիջել են կրոնական մոլեռանդությանը:

Վեպի 5-րդ գլխում նկարագրվում է ծայրահեղ իսլամիստների կողմից Կարսի մանկավարժական ինստիտուտի տնօրենի սպանությունը, սակայն այն պատկերված է ձայնագրող սարքի վերձանության հիման վրա, ինչպես նաև ներառում է աշխարհիկության ու կրոնականի վերաբերալ մտքերի բախում: Սպանությունը տեղի է ունենում Քայի և Իփեքի կողքին այն նույն սրճարանում, որտեղ նրանք նստած են լինում: Սպանության պատճառը կանացի գլխաշորն է և մասնավորապես այն, որ ինստիտուտի տնօրենը հետևելով օրենքին՝ թույլ չի տալիս գլխաշոր կրող աղջիկներին մտնել դասի և դրանից հետո նրանցից մի քանիսը ինքնասպան են լինում: Այդ գլուխը պատկերված է հարց ու պատասխանի միջոցով և բավական ծանր ու ձանձրացնող է անընդհատ նույն ոճով տրվող հարցը, կրկնությունները որոնցով երևի թե հեղինակը

---

⁵ Նույն տեղում, էջ 57:

⁶ Նույն տեղում, էջ 26:

ցանկացել է ցույց տալ իսլամիստ հերոսի նեղմիտ ու կաղապարված լինելը:

Վեպում բավական շատ խոսվում է «քաղաքական իսլամ» եզրույթի և դրա տեսական հիմնավորման, ինչպես նաև այդ գաղափարը կրողների տեսակետների ու հայացքների մասին: Վեպի կերպարներից է կիսախորհրդավոր գույներով պատված իսլամիստ առաջնորդը՝ Լաջիվերթը, որի կերպարի մեջ կա և՛ հոգևոր առաջնորդի, և՛ քրեական հեղինակության, և՛ քաղաքական գործչի որոշակի տարրեր:

Քային իսլամամետները ընկալում են որպես անհավատ Եվրոպայից եկած աթեիստ ու այդ հարցը վեպում հաճախ է տրվում հերոսին. «Դուք աթեիստ եք»: Քան նաև հանդիպում է «խորհրդավոր շեյխի» հետ, որի կերպարի միջոցով Փամուքը փորձում է որոշակի խորհրդավորություն, ավելին՝ ասպետականություն հաղորդել կրոնական հեղինակություններին: Ի դեպ, շեյխը նույնպես գտնվում է Արևելք-Արևմուտք խնդիրների տիրույթում, սակայն կրոնական երանգավորմամբ և լինելով ոչ շատ կրթված մարդ, անգամ սահմանափակ նա տիրապետում է ընդամենը մի քանի մեթոդների դիմացինին գրավելու համար: Շեյխը նաև հարցնում է Քային, ով տարված նրա հմայքով միանում է նրա սենյակում հավաքվածներին և անգամ համբուրում շեյխի ձեռքը. «Եվրոպայում այլ Աստված գոյություն ունի»⁷:

Վեպում առկա է հստակ քառտիկ վիճակի պատկերում, որն էլ հենց դառնում է դիպաշարի զարգացման հիմնական միջավայրը: Կարս է գալիս մի թատերախումբ, որի անդամները նախկին ձախակողմյաններ են, որոնք ակտիվ են եղել 1960-1980-ականներին. խմբի ղեկավարը Սունայ Զաիմը և նրա կինը Ֆունդա Էսերը Քայի ծանոթներն են, որոնք պետք է բեմադրեին «Հայրենիք կամ գլխաշոր» պիեսը: Այդ թատերախումբը նաև իր վրա է վերցնում վեպի քառտիկ միջավայրը

---

⁷ Նույն տեղում, էջ 100:

ստեղծելու գործառույթը. այսպես, Կարսում տեղի է ունենում հիշյալ պիեսի բեմադրությունը, որի ընթացքում իրականի ու երևակայականի միախառնումով հեղինակը ստեղծում է մի վիճակ, որ թատերական ներկայացումը վերածվում է ռազմական հեղաշրջման: Բեմադրության ժամանակ Սունայ Զաիմը հայտարարում է, որ մանկավարժական ինստիտուտի տնօրենը սպանվել է իսլամիստների կողմից, և դա հարված է աշխարհիկ հանրապետության հիմքերին, ինչից հետո բեմում հայտնված զինվորները սկսում են կրակել: Ե՛վ ընթերցողը, և՛ դահլիճում հավաքված հանդիսատեսը չեն հասկանում արդյոք դա բեմադրության մաս է, թե, իրոք, կրակում են: Ստեղծվում է քառտիկ իրավիճակ, և պարզ է դառնում, որ հրացանները մարտական փամփուշտներով են լիցքավորված ու կրակոցների հետևանքով սպանվում են մի քանի հոգի, այդ թվում և երիտասարդ իմամ-հաթիփական Նեջիփը:

Փաստորեն, տեղի է ունենում ռազմական հեղաշրջում, որի գլխին կանգնած է լինում թատերական խմբի ղեկավար Սունայ Զաիմը: Վեպում նկարագրված են իրական հեղաշրջման տարրեր մասնավորապես՝ տարբեր կարևորության շենքերի գրավում, պարետային ժամի հաստատում, իշխանության կենտրոնացում զինվորականների ձեռքին, սակայն այդ ամենը կիսաերևակայական, պոստմոդեռնիստական հնարանքներով, որը էլ ավելի է շեշտում քառտիկ իրավիճակը:

Այս ամբողջ խառանշփոթի մեջ թերևս վեպի հիմնական պյուժեն՝ հեղաշրջումը շարունակում է զարգանալ քառտիկ ուղղվածությամբ: Նախ Սունայ Զաիմը և նրա ղեկավարությամբ գործող խումբը իշխանությունը կենտրոնացնում են իրենց ձեռքին, հայտարարում պարետային ժամ, ձերբակալում մարդկանց: Բայց մյուս կողմից նա շարունակում է ապրել դերասանի կյանքով և հայտարարում է, որ ինքը Կարս է եկել որպեսզի բեմադրի իր կյանքի երազանք բեմադրությունը: Սունայ Զաիմը պահանջում է Քալից համոզել Քադիֆեին

խաղալ իր բեմադրության մեջ և պիեսի վերջում հանել գլխաշորը դրա դիմաց խոստանալով ազատ արձակել ձերբակալված Լաջիվերթին: Քան հանդես է գալիս որպես միջնորդ և կարողանում ստանալ Քադիֆեի համաձայնությունը: Թատերական ներկայացումը կրկին այլաբանական և քառասյին տարրերով պատկերված է ավարտվում, երբ հերոսուհի Քադիֆեն հենց բեմի վրա կրակում ու սպանում է Սունայ Չաիմին: Չնայած որ կրակելը պիեսի մի մասն է կազմում, սակայն պարզվում է, որ փամփուշտները մարտական էին և Սունայը, իրոք, սպանվում է: Ի վերջո, ձյունը դադարում է, ճանապարհները բացվում են և «թատերական հեղաշրջումը» ավարտվում է:

Վեպի վերջում Քան վերադառնում է Ֆրանսֆուրթ, որտեղ 4 տարի անց փողոցում անհայտ անձի կողմից սպանվում է, սակայն ենթադրվում է, որ սպանողը թուրք կրոնական ծայրահեղական է եղել:

«Ձյուն» վեպում բավական է շատ արծարծվում մարդու նմանակի գոյության հարցը. այն, որ ամեն մարդ ունի իր նմանակը, ում կրում է իր մեջ⁸ և հնարավորության դեպքում նրանց ինքնությունները միահյուսվում են: Այդ թեման Փամուքը զարգացնում է մի քանի հերոսների օրինակով: Սակայն ինքնությունների միահյուսման առավել ծավալուն սյուժետային գիծ զարգանում է հենց գրող Օրհան և Քայի կերպարների միջև: Օրհանը սպանված Քայի ընկերն է, ով նրա մահից հետո այցելում է ինչպես Ֆրանսֆուրթ, այնպես էլ Կարս, որպեսզի փնտրի Քայի կանաչ կազմով տետրը, սակայն ստացվում է, որ փնտրում է իր ինքնությունը: Փամուքը այստեղ ևս բավական վարպետորեն ստեղծում է քառտիկ պատկերներ: Մասնավորապես՝ Օրհանը և՛ Կարսում, և՛ Ֆրանսֆուրթում գնում է նույն վայրերը, որտեղ եղել է Քան, քայլում է նույն փողոցներում, շփվում նույն մարդկանց հետ,

---

⁸ Նույն տեղում, էջ 119:

որոնցից ոմանք իրեն նմանեցնում են Քային, և Օրհանը հարցնում է ինքն իրեն. «Ինչքան կարող է մարդ իր մեջ լսել այլ մարդու ձայնը»⁹:

Վեպում կիրառված այս հեղինակային դիմակը, իրոք, օգնում է քառսային պատկեր ստանալու հարցում. հեղինակը ավելի է միջամտում սյուժեին, անընդհատ դիմելով ընթերցողին, ընդհատելով սյուժետային գիծը: Մա իրական Օրհան Փամուքն է, սակայն գրքում ներկայացվում է որպես գրող Օրհան անունով: Հետաքրքիր է, որ հետագայում էլ Փամուքը դուրս չի գալիս այդ կերպարից և հեռուստատեսային մի հաղորդման ժամանակ այդ կերպարին վերաբերող հարցին պատասխանում է. «Ոչ դա ես չեմ, այլ Օրհան անունով մի կերպար»¹⁰:

Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ Օրհան Փամուքի «Չյուն» վեպը հստակ պոստմոդերնիստական ստեղծագործություն է հիմնված քառոտիկ պատկերների և փնտրտուքի վրա: Քաղաքական իրողությունները այստեղ հանդես են գալիս լոկ որպես ֆոն և այն էլ նկարագրված են հաճախ այլաբանական երանգավորմամբ:

ПОСТМОДЕРНИСТСКОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ СИМВОЛА ПОЛИТИЧЕСКОГО ИСЛАМА В РОМАНЕ ОРХАНА ПАМУКА «СНЕГ»

Геворг Саакян

(резюме)

Опубликованный в 2002 году роман Орхана Памука «Снег», по словам самого автора, имеет политическую направленность, однако Памук отмечает, что политический роман давно

---

⁹ Նույն տեղում, էջ 413:

¹⁰ Esen N., Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar, İstanbul, 2012, s. 90.

уже устарел, поэтому он был вынужден написать «новый, экспериментальный, постмодернистский роман». В основе сюжета проблема исламского женского платка и, в особенности, запрет на его ношение в образовательных учреждениях Турции. В романе имеет место четкое представление хаотической ситуации, которая и становится основной средой для развития сюжета.

**THE POSTMODERN REPRESENTATION OF THE SYMBOL
OF POLITICAL ISLAM IN THE NOVEL “SNOW” BY ORHAN
PAMUK**

Gevorg Sahakyan
(summary)

Orhan Pamuk’s novel “Snow” (2002) in the words of the author has political orientation, but Pamuk mentions that the political novel is already obsolete that’s why he had to write “new, experimental, postmodern novel”. The problem of Muslim women head scarves becoming the symbol of political Islam and, particularly, the prohibition to wear them in the schools in Turkey is the basis of the book. There is a representation of exact chaotic situation which becomes the main environment for the development of the plot.